

Şam və Pərvanə

© Əzizə Cəfərzadə “Anamın Nağılları” Kitabı
Bakı: Gənclik, 1982

Şam yanır...

Gülınar baxır...

Pərvanə dolanırdı...

Qız qara gözlərini oddan çevirib nənəsinə zillədi:
—Nənə can, bəs bu gecə mənə nağıl demiyəcəksən?

Ömrünün ikinci əsrini yaşamaqda olan qarı dükçəsini tovlayaraq dedi:
—Daha nağıl qurtarıb bala! Neçə ildir ki, sən nağıl başa düşəli, hər gecə birini deyirəm.
Buna nağıl dözər?

Qız hiyləgərcəsinə gülümsədi. Nadinc əllərini nənənin dükçəsinə atdı:
—Nənə can, bəs sən deyirdin ki, sənəm kitabdı?

Qarının gözləri güldü:

—Elədi bala! Bilirdim. Çox bilirdim, amma daha huşum qalmayıb. Qocalmışam. Axı meşədə də mən yaşda ağac yoxdu.

Gülınar artıq bu gecə qarından heç bir şey eşidə bilməyəcəyini görüncə qəmləndi. Başını nənəsinin dizi üstünə qoydu. Yenidən gözlərini şama dikdi. İncə bir pərvanə şamın başına hey dolanırdı. Qız şirmayı əllərini uzadıb onu oddan kənar etdi. Lakin o, alovdan əl çəkmirdi... Zərif qanadları qarsalanırdı.

Qız nənəsindən soruşdu:
—Nə üçün yanır, nənə can?

Qarı dükçəsini yerə qoydu. Qızın ipək telli başını sıgalladı. Gözləri bir nöqtəyə zilləndi: uzun müddət düşündü. Baxdı... baxdı... Gülınarın lap səbri tükənmişdi ki, birdən sanki qarının qoca xəyalında nəsə canlandı:

Mən aşiqəm oduzaq,
O cənnətdi, o duzax,
Səməndər fikir aşiq,
Olmaz səndən od uzaq!—
deyə pıçıldadı. Gülnar təəccübləndi:
—Bəs bu nə deməkdir, nəyə?

Qarı dedi:
—Qulaq as, mənim balam, nəyəm mənə bir əhvalat danışmışdı. Ona da özgəsi deyibmiş.
Qulaq as! Onda pərvanənin nə üçün yandığını bilərsən.

Qız yeni bir nağıl eşidəcəyini düşənərək sevindi. Başını nənəsinin dizi üstündə rahatlayıb dinləməyə hazırlaşdı.

Qarı gözlərini ona dikib sözünü belə başladı:
—Qədimdə, lap çox qədimdə yer üzündə bir qəbilə yaşayırdı. Bu qəbilədə qızıl gül kimi zərif, günəş qədər işıqlı, mərd ürəkli bir gənc vardı. O, qəbilənin ən birinci igidlərindən sayılırdı. Oğlanın yel kimi at çapıb, küləklə yarışması, ildırım kimi düşməyə şığıması dillərdə deyilirdi. Onun oxundan bir ov yayına bilməz, kamanı gəriləndə düz-dünya çoxlarının gözündə daralardı. Hələ bir zaman yadlar məbədi uçurmaq istəyəndə o, sinəsini oda sipər etmiş, elin ibadətqahını qorumuşdu. Lakin o vaxtdan bəri onun ömrü ovda keçirdi. El atəşgaha yığılıb oda sitayiş edirkən o, çöllərdə cüyür qovardı. Nə isə, mənim balam, o belə oğlandı.

İgidin sevgilisi isə, sabah yeli qədər incə, qonça kimi xoş ətirli, qoşa şahmar hörüklü gözəl bir qız idi. Elə bil ki, allahın lap kərəmi cuşa gələndə bu qızı yaratmışdı.

Qızın adı Qonça, oğlanınkı Səməndər idi, mənim balam.

Adətə görə Səməndər elin gənclərilə birlikdə atəşgaha gəlməli, ovlarından hədiyyə gətirməliydi. Qəbilə başçısından xeyir-dua aldıqdan, sevgisinə, sədaqətinə and içdikdən sonra qıza olan eşqini açmalıydı. Lakin Səməndərin eşqi özü kimi azad idi. O, zümrüd çəmənlərin ala-bəzək çiçəklərindən toplayır, su pərilərinə məxsus çələng hörür və Qonçaya gətirərdi. Qız çələngi başına qoyar, hər sabah bülbülün bahar mahnısını andıran sevimli bir səslə öz eşqindən oxuyar, bülbül dinləyəndə susar... uzaq-yaxın ellər bu tərənnümə heyran qalardı.

Qəbilə başçısı qoca Tuğyan da Qonçanı xoşlayırdı. Onun ürkək baxışlarını, ceyran yerişini, məlahətli çöhrəsini görəndə aqlını itirirdi...

Lakin ellər gözəli onun eşqinə qarşı çox soyuqdu. Qız könlünü Səməndərə vermişdi.

Qərəz, mənim balam, bu lətif, işvəkar pəri Tuğyanın tayı deyildi.

Qoca sərkərdə, artıq hicrana dözə bilməyib, sirrini ən yaxın dostuna açdı. Dostu isə igid Səməndərin Qonçanı sevdiyini söyləyib onu bu addımdan saqındırmağa çalışdı... olmadı...

Getdikcə daha artıq bir vəcdlə coşan eşq Tuğyanın ürəyini budayırdı. O düşünür, Səməndəri aradan qaldırmağa bir çarə axtarırdı... tapa bilmirdi...

El, qəbilə Səməndəri çox sevir, ən yaxın dostları belə Tuğyana kömək edə bilmirdi. Əli hər yerdən üzülən qoca qıvrılırdı.

Elə bu zaman sanki tale özü onun köməyinə gəldi. Xəbər çıxdı ki, yadlar, qəbilənin uzaq yaylaqlarına basqın etmiş, mal-qaranı oğurlamış, gəlinləri-qızları əsir etmiş, bir neçə igidi öldürmüşlər. İndi isə ibadətqahlara hücum edib müqəddəs atəşgahı talamaq istəyirlər. El atəşgaha toplandı...

Hamı həyəcanlı idi. Böyük-küçük hamı bu xəbərdən qəzəblənmişdi. Tuğyan ibadət mövqeyinə çıxdı. Dəniz kimi coşan xalqın önündə Səməndəri görünəcə ürəyi atlandı. Gözləri kin və qəzəblə yandı:

—Nəyə coşursan, ay el?! Sənin önündə Səməndər kimi bir igid durur. O, basqınçıları geri oturdar. Mən onu sizə ordu başçısı təyin edirəm! Gedin, odlar köməyiniz olar!..

El bu sözləri alqışla qarşıladı. İgidlər yaraqlanmaqçın evlərinə dağıldı. Az keçdi. Böyük atəşgahın önündə hamı toplandı. Səməndər, qəbilə gəncləri önündə vüqarla durmuşdu. Arabir qızlarla yanaşı duran Qonçaya və sevgilisinin bir az əvvəl ona bağlı olduğu üzüyə baxırdı. İgid xatırladı: qız ona “üzüyümün qaş qızarıanda, bil ki, dara düşmüşəm” demişdi. Səməndər düşünürdü. Qız nə üçün belə demişdi? Onu düşüncələrindən, qəbilə başçısının sözləri oyatdı. Qəbilə ağsaqqalları atəşgah önündə döyüşə gedən gənclərə xeyir-dua verdilər. Səməndər atını tərپəttdi. Qəbilənin Qonçasını qorumağa yollandı.

... Gün keçdi, ay dolandı... Uzaqlarda, düşmənlə çarpışmağa gedən igidlərdən, Səməndərdən soraq çıxmırdı. Qonça ayrılıq dərdinə mərdliklə dözür, el isə ürək çırpıntısıyla oğullarından xoş xəbər gözləyirdi. Tuğyan da qıvrılırdı. Taleyin göndərdiyi bu kömək onu çox düşündürürdü. Bu döyüşlərdə Səməndər ölsəydi... ölə bilsəydi... İgidin həlak olması xəbərini daha tez öyrənə bilmək üçün Tuğyan döyüş yerinə bir qasid göndərmişdi. Orada nə olsaydı, Tuğyan xəbər biləcəkdə. Tuğyan qara fikirlərindən əl çəkməmişdi. Bir neçə dəfə Qonçanı və ya atasını ələ almağa çalışmışdısa da müvəffəq olmamışdı.

Qaranlıq bir gecə idi. Tuğyanın evinə qara bir atlı yanaşdı. Qulağı səsdə olan qəbilə başçısı eyvana atıldı. Bu gələn onun dostu qasid idi. O, Səməndərin böyük bir müvəffəqiyyətlə düşməni məhv etdiyi və bu yaxın günlərdə qəbiləyə qayıdacağı xəbərini

gətirmişdi. Tuğyanın qolları vurulmuş kimi yanına düşdü. Nəyahət, o özünü toxdadıb son vasitəyə əl atdı.

Sənə Səməndərdən deyim, qızım, Səməndər doğrudan da qalib çıxmışdı. O, düşməni tamamilə dağıtmışdı. İndi isə quş kimi sevgilisinə doğru uçurdu. Qəzadan, bu gecə, uzun döyüşlərdən və neçə günlük dayanmadan çapdığından atı yorulmuşdu. Odur ki, igid atını çidarlayıb otlağa buraxdı. Kəndə cəmi bir neçə ağacliq yol qalmışkən Qonçasına çata bilməyib, burada gecələməyə məcbur olduğu üçün o çox pərişan idi. Çarəsiz çəmənarda yatmalı oldu. Çobanyastığı gülləri onun nazbalışı, lətif bahar çəmənliyi döşəyi, yaz buludları yorğanıydı... Səməndər yatırdı.

... Çox, çox qərribə bir yuxu görürdü. Ona elə gəlirdi ki, hardasa gül gülü çağırən bir bağçada gəzinir. Görmədiyi bir bülbülün cəhcəhinə qulaq asır. O, ağaclara göz gəzdirib sarı bülbülün yerini axtarırdı. Birdən gözü yaxındakı qızılgül koluna düşür. Bülbülün səsi bu koldan gəlir. O bülbülü axtara-axtara qızılgül koluna yanaşır. Ən yüksək budaqdakı açılmamış bir qonça gözünə dəyir. O, əlini uzadıb qonçanı dərir və həsrətlə iyləyir. Ox... Nə vaxtdan bəri o, qonçaya həsrət idi... Birdən onun qarşısına bir yığın qəzəbli insan çıxır. Onlar qonçanı ondan tələb edirlər. Səməndər vermir. İnsanlar zorla almaq istəyir, Səməndər qılınca əl atıb qonçasını qoruyur. Bu mənim ürəyimdir... Verə bilmərəm—deyə hayqırır... Lakin o təkdir. Səməndəri tutub qollarını bağlayırlar. Ömrü uzununu qolu dalına qatılmayan igid hirsindən boğulur. Lakin Səməndərin gözü önündə od qalayıb əlindən zorla alınan qonçasını oda atırlar. Birdən ona elə gəlir ki, bu qızılgül qonçası deyil, onun ürəyidir yanır. O, ürəyini oddan çıxarmaq üçün çırpınır... Alovlar içində yanan qızılgül qonçası şəkilli ürək isə haraya çağırır...

—Səməndər, sevgilim!...

Ax! Bu ki onun sevgilisinin, Qonçasının səsidir. İgid var qüvvəsilə qolunu bağlayan ipləri çəkib qırır. Oda doğru atılır. Ürəyini alovdan çıxarmaq üçün əllərini uzadır. Alovlu dillər onun barmaqlarını qarsalayır...

İgid hövlnək yuxudan ayıldı. Sabahın ala-toranında gözü barmağına düşdü. Qonçanın üzüyünün qaş qızarmışdı. Bu doğan günəşin al şəfəqi idimi, ya doğrudan da qan idi. İgid bilmirdi.

Səməndər cəld atını tutub yəhərə sıçradı. Dördnala qəbiləyə sarı çapmağa başladı... Tuğyan isə bu gecə yata bilmədi. Gecə kimi qara bürüncəyə bürünüb evdən çıxdı. Kölgə kimi sürünüb Qonçanın otağına soxuldu. Gələcək xoşbəxt günlərinin, sevgilisinin qalibiyyətən qayıdacağı eşqilə körpə yuxusuyla yatan Qonça otağında yad nəfəs duyunca ayıldı. Tuğyanı görürkən titrədi. Qara kölgə dilə gəldi:
—Fələkət, gözəl pəri. Onlar hamısı məhv olmuşlar. Səməndər elə xain çıxmış, düşməne satılmışdır...

Qonçanın gözləri qaranlıqda parladı:

—Bəs sən, el başçısı, indi qəbilənin fəlakətinə yas tutmalıykən, burada nə gəzirsən?

—Mən sənə çox acıdım, Qonça. Xain Səməndərin ürəyinə vurduğu yaranı öz məhəbbətimlə sağaltmaq istəyirəm.

Qız qətiyyətlə səsləndi:

—O, xain ola bilməz, sərkərdə! Qaranlıq gecədə özgə xanımına soxulan el başçısı xain olmağa daha çox yararlıdır. Rədd ol!..

Tuğyan qəzəbləndi:

—Özünü gözlə, qız!

Dan yeri sökülürdü... Tuğyan gecə kimi günəşdən qorxub komasına çəkildi... Qonça isə sübhü diri gözlə qarşıladı.

Səhərdi...

Baharın lətif, xoş rayihəli bir sabahıydı...

El oyandı... Tələf olan ordunun fəlakət xəbəri qəbiləyə yayıldı. El həyəcana gəldi. Dalğalı ümman kimi coşdu... Kükrədi... Qəbilə başçısının qarısına yönəldi, eli fəlakətdən qorumaq üçün atəşə yalvarmaq dilədi...

Tuğyan elin qarşısına çıxdı:

—Od qurban tələb edir, ay el, qəbilənin ən yaraşlıq qızlarından biri atəşgaha qurban gətirilməlidir.

Qəbilə ağsaqqalları məşvərətə oturdular. Tuğyan bir başçı kimi ilk söz deməli idi. O, Qonçanı qurban verməyi məsləhət bildi...

Az keçdi... Tuğyanın əmrilə Atəşgahda od qalandı... Şöləsi ətrafı bürüdü... Xalq ibadətgaha toplandı. Hamı həyəcan içində qurbanı gözləyirdi.

...El, Qonçanı görəncə yanıqlı bir nalə çəkdi. Qəbilə bülbülünün susmasını kimsə istəmirdi... Lakin...

...Tuğyan yubanmaqdan qorxaraq həmin dəqiqə Qonçanı məhv etmək istəyirdi... Ona qismət olmayan pəri, Səməndərə də qalmamalıydı.

Qonça isə məğrur başını dik tutmuş, durduğu yüksəklikdən, bütün gözəlliyi ilə nəzərləri oxşayırdı. Sıx qara saçları çiyinlərinə dağılmış, cəsarətlə köksünü irəli vermiş, gözlərini uzaqlara zilləmişdi... Sabah nəsiminin qopardığı sıx toz aralanır, ona elə gəlirdi ki, toz

dumanından Səməndər zühur edəcəkdir. “Ah... bircə son dəfə onu bir anlığa da görə bilsəydim... Vaxtsız ölüm məni bu qədər düşündürməzdi”—deyə pıçıldadı...

—Səməndər xain deyil, ay el!—deyə birdən hayqırdı.

—Bəli o, xain ola bilməz!..

—Gözləyək!.. —deyə el səs-səsə verdi.

...Tuğyan isə tələsik müqəddəs odun şərəfinə bir şer oxudu. Qəbilənin, elin, igidlərin səlamətliyi üçün allaha yalvardı...

...Od öz qurbanını aldı.

Qonça yanırdı...

Birdən, az əvvəl, Qonçanın həsrət dolu gözləri dikilən yoldan əvvəl bir toz buludu, sonra dördnala qəbiləyə sarı çapan bir atlı zühur oldu. Bu Səməndərdir...

Qonçası yanırdı.

—Səməndər, sevgilim!..

—Gəlirəm, Qonçam!..

İgid çatdı. Atndan yerə sıçrayıb özünü sevgilisinə doğru atdı. Onu dörd bir tərəfdən tutdular. Müqəddəs oda yaxın getməyə qoymadılar.

Qonça yanırdı...

Birdən Səməndər Tuğyanın və dostlarının qolları arasından çıxıb, çırpınaraq od ətrafına hərləndi... Yanıqlı nalə çəkib kiçildi, xırdaca bir pərvanəyə çevrildi... Havalanıb uçdu...

Qonça yanırdı...

Pərvanə özünü oda çırparaq, zabanə çəkib şölələnən tonqalın başına fırlanıb uçmağa başladı...

Alovlı dillər onun qanadlarını qarsaladı.

Tuğyan təəccübündən donub qaldı...

Bu halı görən el, qəbilə başçısının xəyanətini anlayıb coşdu.

El gücü, sel gücü...

Qəbilə əhli Tuğyanın cəzasını öz əllərilə verdi.

Qonça şam kimi yandı... Pərvanə isə od aşıqı, şam həmdəmi adlandı...

...Və o gündən el, Səməndər və Qonça xatirinə hər il baharın ilk sabahında meydanda tonqal qalayır... Pərvanə rəqsinə başlayır... od ətrafına fırlanır...

Pərvanə isə hər dəfə tonqal və şam yandırıldığını görəndə gəlir... sevgilisini xatırlayıb odun başına fırlanır.

...Odu ki, mənim balam, o vaxtdan bəri bütün pərvanələr şama dolanır, özlərini atəşə çıxır, alovdan yanırırlar...

Nənə susdu...

Amma yenə də şam yanır...

Gülzar mürgüləyir, baxır...

...Pərvanə dolanırdı.

Mətni yığdı: Gülzar Aydəmirova
Veb üçün hazırladı: Aynurə Hüseynova
AZERİ.org qoyuldu: Fevral, 2003